

**КИРИЛ ХАВЕЗОВ
АРЧИБАЛД ДЖОУЗЕФ
КРОНИН
ЖИВОТ И ТВОРЧЕСТВО**

chitanka.info

Кронин е бележит представител на критическия реализъм в английската литература. Той е роден на 19 юли 1896 г. в Шотландия и е израсъл в малкото шотландско селище Кардрос, в Дъмбартъншир. Детството му преминало в тежки условия; младежките му години били помрачени от събитията на Първата световна война, която го откъснала от занятията по медицина в университета в Глазгоу и превърнала студента във военен хирург. През 1919 година той завършил висшето си образование. Следващите десет години били наситени с всекидневна самоотвержена медицинска и научна работа. Кронин станал корабен лекар на океански параход и участъков лекар в едно шотландско градче, както и санитарен инспектор в минния район на Южен Уелс, където не само лекувал болните, но и обследвал условията на труда и бита на миньорите. По-късно Кронин преминал на свободна практика в Лондон. Пред очите му преминавали представители на различни слоеве от английското общество. Той виждал хората, както указва в своята автобиографична книга „Приключения в два свята“ (1952), „такива, каквито са си в действителност“; и му се искало „да запише всичко това на книга“. Задълженията на лекар обаче не му оставяли свободно време, за да осъществи това си желание. И само болестта, която го принудила в 1930 година да напусне лекарската практика, му позволила да хване перото. Кронин се преместил в своята вила в графството Аргайл. Там нищо не му пречело да се отдаде на литературна работа — нямало ни посетители, ни развлечения; само понякога отивал в Ливънфорд, където с часове престоявал срещу най-грозната къща в целия окръг. Прозорците на това здание приличали на бойници, над покрива се извисявали причудливи кулички, тежки каменни сводове се надвесвала над входа. Тази странна сграда, построена сравнително неотдавна, изглеждала като някаква пародия на средновековен замък — собственикът ѝ бил очевидно човек с еснафски вкус и аристократични претенции. И тук, в този странен дом, Кронин заселил своите герои — шапкаря Броуди и неговото семейство.

Залавяйки се за своя пръв роман, Кронин не притежавал голям литературен опит. „Аз нямах никаква представа за техниката, не знаех какво е стил или форма — спомня си той много години след това. — Трудността за изразяване на една обикновена мисъл ме объркваше. Губех цели часове да търся нужното прилагателно. Поправях и

препращах, докато страницата не заприличваше на паяжина; тогава я скъсвах и започвах отначало.“

Кронин работел упорито и с увлечение. „Моите герои вземаха все по-ясен облик, говореха с мен, вълнуваха ме — пише той в автобиографията си. — Когато среднощ някаква идея поразяваше въображението ми, аз скачах от леглото, запалвах свещ... и се трудех, проснат на пода, докато не пренасях тази мисъл върху хартията.“

Така след няколко седмици вдъхновена работа се ражда романът „Замъкът на шапкаря“ (1931), където пред нас се възправя страшната фигура на един провинциален търговец, тиранин и егоист, който разрушава семейството си. Мухлясалият бит на мъничкия градец дал възможност безпрепятствено да се „разцъфтят“ гнусните наклонности на Броуди. Кронин със страх и вълнение изпратил ръкописа на издателя. Съдбата на този роман трябвало да определи по-нататъшната съдба на самия автор: ще се върне ли той към медицината, или ще започне да се занимава с литература. Ръкописът бил незабавно откупен и отпечатан. Неочаквано за автора „Замъкът на шапкаря“ имал огромен успех. Преиздавали романа, превеждали го на много езици, драматизирали го, преработвали го за филм. Като получил възможност да живее от литературен труд, Кронин могъл сега да осъществи отдавна лелеяната си мечта. И лекарят станал писател.

Успехът на първия му роман бил напълно заслужен. Мрачните жестоки образи, и преди всичко на главния герой Джеймс Броуди, изведнъж разкрили голямото литературно дарование на автора, който със смелостта на истински самобитен художник създал образ, потискащ със своята мерзост.

Изминали пет години. През това време Кронин написал още два романа. „Трима в любовта“ (1932) и „Канарските острови“ (1933), ала те отстъпвали пред първата му творба по стихийната сила и дълбочина на проникване в изобразяваните характери и дори предизвикали известно разочарование в читателските и литературните кръгове. Но в 1935 година Кронин написва нов голям роман „Звездите светят отгоре“ и с това произведение веднага и безспорно се издига в първите редици на съвременните английски прозаисти. Тук той с топла човечност описва живота на измъчените от нужда стачкуващи миньори. В „Звездите светят отгоре“ реализмът на Кронин се издига още по-високо, защото тук той извежда своите герои от затворения кръг на

семеен живот върху необятната арена на обществените отношения. Този роман е така реалистичен, тъй широк по своя размах, какъвто рядко срещаме в съвременната западна проза.

Обаче най-хубавото литературно произведение на Кронин, оценено от цялата европейска критика, е без съмнение романът му „Цитаделата“ (1937). В него авторът разкрива най-мощно своя писателски талант и същевременно изнася дълбоки социални и човешки проблеми в най-голямата островна държава — Англия. За достоверността на въпросите, които Кронин смело повдига пред обществото, могат да говорят добре острите протести и вълнението, които се надигнали в Англия из средите на лекарското съсловие или по-точно на ония, които се почувствали живо засегнати от острия бич на своя колега.

В романа „Цитаделата“ е разкрито трагичното противоречие между обществото и учения, между науката и жаждата за лесна печалба. Младият лекар Андрю Менсън е въодушевен от идеята да служи на обществото. Но неговата вяра в науката, принасяща полза на народа, страстността му на изследовател и чувството му на отговорност за живота на човека се сблъскват с рутината и консерватизма на медицинския свят и търгашеските нрави.

В романа е показано как Андрю Менсън постепенно се заразява от търговския дух и започва да извлича от своята професия материална изгода, извършва сделки със съвестта си и жертва интересите на науката. Отказал се от своя девиз — „животът трябва да бъде възход нагоре, подобно на щурмуването на някаква крепост високо в планината“, той си внушава, че трябва да взема от него всичко, което е възможно, че трябва да бъде такъв, каквито са другите. Ала след изпитаната от него нравствена покруса Андрю Менсън отново става такъв, какъвто си е. В края на романа той се вдъхновява от утопичния план за създаване върху научна, нетърговска основа на „колектив от лекари пионери“, които биха могли да осъществят преврат в организацията на медицинското дело в Англия.

В „Цитаделата“ ясно се вижда майсторската ръка на родения писател: събития, мисли и идеи — всичко е преплетено с голяма художествена пестеливост; в основата на всичко проличава правдива психологическа и социална разработка, а художественото повествование никъде не отстъпва място на дълга и уморителна

проповед, в каквато лесно би могло да се изпадне при такъв вид роман. И това е така, защото в жизнения път на учения Менсън има много неща, лично преживени от писателя. „Цитаделата“ е най-задушевната книга на Кронин; по същество тя е неговата духовна автобиография и неговият шедевър.

На същата тема е посветена и единствената драма на Кронин „Юпитер се смее“ (1940). В нея е показана дейността на един лекар, който като Менсън е отдал целия си живот в служба на хората и науката.

Следващите свои известни романи (като се почне с „Ключовете на царството“ от 1941 година) Кронин написал вече в Америка, където се преселил през време на Втората световна война, но те в значителна степен отстъпват по дълбочина на поставените проблеми и не биха могли да се сравняват с най-добрите му произведения от 30-те години „Замъкът на шапкаря“, „Звездите светят отгоре“ и „Цитаделата“, които и до ден-дневен си остават ненадминати в творчеството му.

Топло и проникновено пише Кронин за малкия сирак Роберт Шенън, герой на романа „Младежките години“ (1944). В едно семейство, потискано и мачкано от користолюбив себелюбец, расте момче с неукротим интерес към живота, активно протестиращо срещу бездушието, което го заобикаля. Вътрешният свят на детето, всичко онова, с което то се бори, хората, които му помагат, са показани жизнено, ярко.

Момчето пораства: в следващия роман „Пътят на доктор Шенън“ (1948) то е вече млад лекар. Отново вълнуващите „случаи от практиката“, с които читателят се запознава с интерес, защото медицината заема толкова голямо място в живота на хората!

В автобиографията „Приключения в два свята“ (1952) Кронин много увлекателно разказва за собствената си медицинска практика и за началото на писателския си живот. Тя хвърля светлина върху доста моменти от творчеството му.

И след тази книга Кронин нерядко си припомня годините на своята медицинска практика; така в 1959 година той напечатва в едно ирландско списание разказ за тежко болен пациент, който го излекувал от неверието в собствените му сили. Кронин писателят предава обикновено свои собствени впечатления и наблюдения и твърде

естествено е, че фигурата на лекаря заема у него толкова почетно място.

В основата на някои от неговите следвоенни книги лежат доста остри сюжетни ситуации, които дават повод за развитие на драматична интрига и създаване на отделни запомнящи се образи. Такъв е романът „Отвъд бездната“ (1953). Историята на съдебната несправедливост, жертва на които е станал бащата на героя Пол Матри, несправедливо осъден на доживотен затвор за убийство, в което не е виновен, дава повод на автора за сензационни разобличения, направени по детективски маниер.

Героят на романа „Гробът на кръстоносеца“ (1956) пък е художник, предан на своето изкуство. В началото неговите сродници още как да е търпят „прищевките“ на младежа. Разривът идва, когато той отказва да участва във войната (1914 — 1918) и рисува картини, изпълнени с антимилицитаристичен дух. Преследват жестоко художника, унищожават платната му. Той гладува, тежка болест го изтощава, но не се предава и рисува картина след картина, колкото му стигат силите. Само една проста, необразована жена разбира трудния му живот и изкуство.

И в последното произведение на Кронин „Песен за петаче“ (1964) ние се срещаме с историята на едно момче, което израства в затънтено кътче на Шотландия, в немотия, сред сложните и понякога некрасиви взаимоотношения в семейството (и това момче с труд ще постигне също така правото да се учи в университета и ще стане лекар!). В едно интервю Кронин заявява, че е работил над тази книга с особено увлечение и от време на време си казвал: „Ето най-сетне романа, който Арчибалд Джоузеф Кронин трябваше да напише“.

Творчеството на Кронин е многолико и неравноценно; сред произведенията му може да се намерят такива слаби в идейно и художествено отношение романи, като „Трима в любовта“, „Канарските острови“, „Испанският градинар“ и някои други. Обаче най-добрите му произведения „Замъкът на шапкаря“, „Звездите светят отгоре“, „Цитаделата“, а от по-късните — „Ключовете на царството“, „Младежки години“, „Гробът на кръстоносеца“ и „Северна светлина“ представляват значително явление в английската литература от последните няколко десетилетия. Това са смели, вълнуващи и често горчиви съждения за живота, за отношенията и съдбините на хората в

съвременното английско общество. Колкото и да са мрачни създаваните от Кронин картини, колкото и песимистични да са навремени изводите му, романите на писателя винаги са сгрети от съчувствие и уважение към човека труженик. Идеята за служене на хората пронизва най-добрите произведения на Кронин. Неговите герои — миньорът и политическият деец Дейвид Фенуик (от „Звездите светят отгоре“), лекарят Андрю Менсън (от „Цитаделата“), мисионерът Франсис Чисхолм (от „Ключовете на царството“), художникът Стивън Десмонд (от „Гробът на кръстоносеца“), редакторът на вестник Хенри Пейдж (от „Северна светлина“) — са хора, които, вървейки по своя път, отдават всички сили на своето дело, борят се с трудностите и опасностите, изпълняват скромно всекидневната си и често незабележима работа и в действителност служат на делото на истинския хуманизъм.

Кронин е верен продължител на традициите на английския критически реализъм от XIX век. В неговото творчество наблюдателността на Дикенс се съчетава с изострения интерес към човешката психология, който отличава романите на сестрите Бронте, Томас Харди и Самюъл Бътлър.

Голям майстор на индивидуалния портрет, Кронин винаги умее да види в човека главното. Дори онези фигури, които се показват от тълпата само за миг, поразяват със своята завършеност. И ние винаги вярваме на Кронин, защото героите му са живи хора. С каквато и степен на художествено преувеличение да са нарисувани образите му, те винаги са построени върху великата логика на живота. Кронин обича да съгъства боите и да натрупва ужаси. Писателят не пренебрегва нито една подробност в обрисовката на характера — нито един неточен жест, нито една фалшива интонация. Всеки герой се появява сам за себе си и друг ние не можем да си го представим.

Художественото майсторство на Кронин се откроява и в уменията му да разкрие в един малък епизод значително съдържание, да предаде чрез описание на нещата и предметите някаква мисъл или преживяване на героите. Тук голяма роля в изобразяването играят определените образни асоциации. Кронин е майстор на речевата характеристика. По това какво и как говорят неговите герои, може да се съди не само за тяхното душевно състояние, но и за основните черти на характера им.

Кронин забележително владее изкуството на трагическия конфликт. Действието протича като в хубав спектакъл, без нито за миг да се задържа, и ако някоя подробност е хваната от лъча на прожектора, ние можем да бъдем сигурни, че тя не е случайно оставена тук от режисьора. Вещите престават да бъдат мъртва декорация, те, както и у Дикенс, оживяват, превръщат се в символи, от които ще се роди свойствената за романите на Кронин атмосфера на предчувствия и предзнаменования.

Огромният свят, пълен с чудни неща и не изведнъж доловими взаимни връзки, е обект на изучаването на Кронин. По дикенсовски наблюдателен, Кронин умее да разбере мястото на всеки човек и всяка вещь в сложната система от отношения. Той предоставя на действителността сама да разреши своите противоречия. Кронин е уверен, че в живота е вложена великата тенденция на развитието, и това помага на писателя реалист, от зоркото око на когото не се е укрило нито голямото, нито малкото, макар и посвоему разбрано, да разкаже истината за своята страна и за своето време.

Кирил Хавезов

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.